

УСНЕ МОВЛЕННЯ ТА МОВНА КОМПЕТЕНЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПУБЛІЧНИХ ОСІБ: ЕСТЕТИЧНІ ЗАСАДИ

Наталія Михайличенко

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: myhajlychenko@ukr.net*

У статті розглянуто поняття естетика мови, мовна компетенція публічної особи, проаналізовано естетичні прояви слова в сучасному інформаційному просторі.

Ключові слова: естетика, усне мовлення, мовна компетенція, публічна особа.

Сучасний світ приваблює людину незбагненими полотнами живопису, красивими будинками незвичайних форм, дивовижним поєднанням кольорів та форм одягу, різнобарвними квітковими композиціями, вишуканими ювелірними прикрасами, неперевершеними публічними виступами тощо. Звісно, для кожного періоду історії народу властиві свої ознаки естетичного та відповідне ставлення до нього. У ХХІ столітті, коли людина має необмежений доступ до інформації, може обирати чи слухати радіо, дивитись телевізійні програми, читати в Інтернеті, в час, коли інформація “переслідує” людину на кожному кроці, виникає загроза, на жаль, не встигнути проаналізувати інформацію, яку отримує вона фрагментарно, нецілісно, відірвано від контексту, розвчитися вникати глибоко в суть проблем та шукати шляхи їхнього вирішення, тобто стати гарними зовні, але залишитись порожніми всередині, “потонути, загубитись” у теперішньому потоці інформації.

Слово естетика стало часто вживаним у сучасній художній літературі, літературно-критичних статтях, на сторінках літературних журналів, газет, на стінах соціальних мереж, у теле- та радіопрограмах, у повсякденному мовленні пересічної людини (*естетика нігтів, фотоестетика, естетика тіла, етноестетика, людина-естет, естетичний вигляд, естетична стоматологія* тощо). Слово естетика вживають у поєднанні з іншими словами, утворюючи нові словосполучення, складні та складені лексеми. Відповідно термінна система поповнюється новими словами та словосполученнями, розширюється поняттєва база. Поповнення термінної системи свідчить про прагнення людини не тільки усвідомити поняття естетика, але й жити за її законами. В науковий обіг увійшла низка слів, основу для творення яких дало слово *естетика*. Це здебільшого суфіксальні утворення, складні слова та складені терміни: *естетизація мовлення, естетика розважальності, літературно-естетичний виклад, естетичні оцінки, естетико-теоретична думка, естетичні інновації, автентична естетична епоха, естетико-культурні факти та цінності, естетико-культурологічні критерії, естетичні несподіванки та загадки, естетизована штучність* тощо.

Окрім зазначених словосполук, у науковому та живому мовленні трапляються поєднання слів *естетика мови, краса мови, красиво висловити думку, милозвучність мовлення, естетика усного мовлення* тощо. На сьогодні цікавими є наукові підходи до вивчення мови, що ґрунтуються не лише на поверхневому аналізі звукового складу слова, структури слова, синтаксичної будови речення, узгодження словоформ, але й на зв'язку їх із енергетичною сутністю слова, його впливом на діяльність та життя людини. Такі наукові дисципліни, як лінгвофілософія, соціолінгвістика, лінгвокультурологія, синергетика вивчають мову саме з погляду її глибинної сутності, ролі в житті її носіїв, значення слова в долі людини, визначаючи мову як “оселю буття духу”. Дослідниця мовного світу Івана Франка Олександра Сербенська висловила глибоку думку про мову, вважаючи, що “людська мова – це духовно-символічне, Божественно-космічне творення, віддзеркалення Вічних Божественних Логосів у щоденному житті людини, в її спілкуванні з подібними собі” [3, с. 20].

Розвиваючи логоцентричні ідеї мови і пов'язуючи їх із законами розгортання живого мовлення, сучасні українські дослідники визначають мову як конфігуративну (багатомірну, але епістемологічно центровану), енергеальну (постійно напружену, мінливу) систему включення людини в реальність. На думку науковців, безпосереднім матеріальним представником мови в такому розумінні (її функцією) стає спонтанна мовленнєва поведінка. Значну роль у розгортанні живого мовлення відіграє інтонація, яка пов'язує дискретні одиниці зі свідомістю людини. Специфіка розгортання вербального ланцюжка відбиває гармонізацію свідомості, невидимі процеси поєднання актуального світобачення та ідіолекту, який, відповідно, є конструктором на базі традиційних стереотипів вербального відтворення світу. Вербальний ланцюжок має свої енергетичні (й енергеальні) закони побудови, які залежать від психічних, фізіологічних, ментальних та інших чинників уже власне людської природи [1]. У сучасних концепціях сутності мови львівський дослідник Флорій Бачевич вбачає тенденцію єдності Всесвіту, Людини та Мови [1].

Сутність мови здавна привертала увагу українських літераторів, мовознавців, митців слова. Теперішні соціальні сайти Інтернету заповнили вислови з давніх та сучасних творів мистецтва, цитати відомих науковців, які досліджували значення мови в житті нації, порівнюючи її метафорично зі серцем, душею людського організму, наголошуючи на тому, що знання мови є основою створення великої політичної сили. Спільноти, створені в Інтернет-мережах, привертують увагу своїх переглядачів до милозвучності звуків, слів, словосполучень, наявних лише в українській мові, акцентуючи на її неповторності, самобутності та унікальності. Ось деякі із них: “*Велика мовна культура конче веде й до великої сили політичної*” (Іван Огієнко); “*Мова – то не просто звуки, витворені відповідними м'язами відповідних органів. Це – голос народу, неповторного тембру й інтонації, що є одним із чинників спадкового механізму... Втрата слуху веде до втрати тембру, отже – власного голосу, що в кінцевому рахунку нівелює народ як неповторне оригінальне явище*” (Борис Олійник); “*Мова для культури – те саме, що центральна нервова система для людини*” (Станіслав Лем). Ірина Фаріон в одному з інтерв'ю зауважила ставлення сучасного українця до його мови: “...Українці вийшли

на такий рівень культивування мови, що мова стала культурою. Тому людина, яка каже «какая різниця», не розуміє, що таке культура. А у перекладі з латинської мови культура означає догляд. Ми доглядаємо зубки, ми манік'юрючки робимо, ми миємо личко, ми шукаємо весь час цікавий для себе одяг. Те саме стосується і мови. Тільки у набагато більшому, глибшому, серйознішому рівні духовному... Набагато простіше відчувати потребу нових мештів чи штанів, але набагато складніше у меркантильному, споживацькому світі доводити, що мова є красою! Вона є естетикою! От до тих людей, які кажуть «яка різниця» апелювати і на цей бік – краси. Ти не хочеш жити в красивому світі? Ти не хочеш мати красивої жінки, красивого чоловіка? Ти не хочеш милуватися своєю дитиною... Як там у Сосюрі: «Ти наче яблуко рум'яне, але всередині пуста»...».

Проблемам краси художнього слова мовознавці неодноразово присвячували свої праці (В. Русанівський, С. Єрмоленко, Н. Зубець, Н. Пасік та інші дослідники). Однак на сьогодні немає комплексного дослідження питань естетики живого (усного) мовлення. Сьогочасна практика потребує естетичного вираження та сприймання усного слова. Для людини сучасності форма висловлення стала одним зі способів самореалізації та самовираження мовної особистості. Тому так важливо є сформулювати та проаналізувати рівні естетики мовлення публічних осіб та збагнути і реалізувати на практиці способи досягнення успішної комунікації.

Мовний спосіб вираження думок людини є показником рівня освіченості, інтелектуальності, духовного, емоційного та морального розвитку і потреб мовної особистості. Тому працівники усномовних професій (педагоги, священики, журналісти, політики та інші), аби досягти позитивного результату, повинні бути дуже добре обізнаними не лише з тим, про що вони говорять, але й з тим, як потрібно сказати, аби доторкнутися до найтонших струн душ та розуму своїх слухачів, щоб спровокувати їх до бажаних дій. Тобто в роботі, пов'язаній з усним мовленням, важливо бути компетентним як у предметі мовлення, так і у формі його подання. Лише досягнувши гармонії у змісті та формі вияву цього змісту, можна домогтися бажаного результату, заохотити до певних дій, вплинути на вибір, діяльність, почуття тощо.

Поняття професійна компетентність пов'язане із прикладними вміннями, психологічною готовністю й особистою оцінкою особистості. У загальнопрофесійній схемі вміння визначають поле “знаю, як”, психологічна готовність – стійку систему якостей особистості (позитивне ставлення до діяльності, організованість, уважність, уміння опановувати себе й таке інше), а особиста оцінка впливає на вміння мислити критично, бути творчим у вирішенні завдань [2].

Терміни компетентність і компетенція почали вживати одночасно в освітній сфері, тому що вони тісно пов'язані між собою. Термін мовна компетенція було введено в науковий обіг у 1965 році. Розуміли його як володіння системою граматичних правил, що забезпечує володіння мовою [2]. Отже, компетенція – це загальна готовність особистості встановити зв'язок між знанням і ситуацією, що виникла, іншими словами, знання, уміння і навички, потрібні для вирішення проблеми [2]. Компетентність – це здатність діяти на основі сформованих компетенцій, особистісних характеристик та ціннісних орієнтацій.

Мовна компетенція проявляється здебільшого у володінні мовою як засобом спілкування, тобто вмінні правильно та успішно виражати свої думки. Специфіка компетентності публічної особи ґрунтується на тісному взаємозв'язку професійної компетентності та основних компетентностей оратора. Сутність компетентності публічної особи проявляється у здатності та готовності до ефективного формування думки слухача. Компонентами структури компетентності публічної особи є філологічна, мовна, або лінгвістична, комунікативна компетенції, емоційно-вольовий компонент та система якостей особистості, які уможливають реалізацію цих компетенцій у професійній діяльності.

У Львові 1 грудня 2014 року розпочнеться базовий курс з ораторської майстерності. Рекламуючи курси на сторінці однієї зі спільнот соціальної мережі в Інтернеті, організатор подає свій вислів: *“Страх виступу – це хвороба, якою треба перехворіти якомога раніше”*. Така неоковирна фраза з погляду змісту та милозвучності викликає недовіру в читача та провокує небажання людини прослухати курс, адже вона свідчить про мовну некомпетенцію оратора.

Українські журналісти та політики загалом успішно реалізують свою мовну компетенцію на радіо й телебаченні. А теперішній глядач має можливість вибору. Адже ефір переповнений різноманітними інформаційними, аналітичними, розважальними, культурними, дитячими каналами. Спостерігаємо тенденцію до поширення програм, що впливають на естетичні вподобання та естетичний смак глядача (телепрограми *“Ювелірочка”*, *“Eksperimenta 2014”*, *“Бутік”* тощо). Навіть рекламні відеосюжети апелюють до естетизації зображення та слова, насичуючи ефір яскравими та кольоровими барвами і словами (переглядаючи рекламу курорту на території Болгарії, слухач чує: *“Краса перехоплює подих”*).

Та незважаючи на прагнення людини до естетизації всього, що її оточує і що вона споживає, в Україні мовне питання, на превеликий жаль, є невіршеним. Ідеться не лише про те, що український телеефір переповнений російськомовними програмами, перекладами, виступами журналістів та політиків, які не володіють українською; українців дискримінують зі самого дитинства, не даючи можливості переглядати якісні україномовні фільми, слухати інтерв'ю російськомовних осіб, перекладених на українську мову тощо. Незбагненно для багатьох і те, що українські журналісти при появі російськомовних гостей переходять на російську. Болісно, що такі публічні особи нерідко навіть не усвідомлюють, що поводячи себе так, вони принижують людську гідність – і свою, і своїх слухачів. Таких прикладів можна навести безліч. Ідеться не про упереджене ставлення до російської мови, а про те, що українців дискримінують, *“насаджуючи”* іншу мову. Мовлення українських публічних осіб нерідко *“засмічене”* росіянізмами, неправильним уживанням словоформ, стилістичними помилками, неправильними наголошуваннями слів тощо. Навіть побіжно прослуховуючи телепрограми різних телеканалів, освічена людина може зауважити низку таких помилок. Ось деякі із них, зафіксовані в листопаді 2014 року в мовленні телеведучих, журналістів та політиків різних каналів: а) неправильне наголошування слів: *показник* замість *показник*, *телефонний дзвоник* замість *дзвінок*, *визнання вини* замість *визнання*, *повільніший за-*

мість повільніший, *відсотковий* замість відсотковий, *залишитись* замість залишитись, *заробітна плата* замість заробітна; *індустрія* замість індустрія, *разом* замість разом; *щасливо* замість щасливо; *надання* замість надання; *податкове законодавство* замість податкове; *областей* замість областей; *книговидання* замість книговидання; *мережа* замість мережа; б) стилістично неоковірне поєднання слів, неправильне вживання слів, словосполучень тощо: *крок оцінений на належному рівні* (радімо так: крок оцінений належно); *розібратися, хто герой, а хто – ні; розбиратися в ситуації* (слово розбиратися має інше значення “знімати з себе одяг; роздягатися”, у зазначеному випадку радімо: з’ясувати, зрозуміти, хто герой, а хто – ні; зрозуміти ситуацію тощо); *наростає невдоволення* (слово наростати має значення “виростати, з’являтися на поверхні чого-небудь”, у зазначеному випадку радімо: зростає); *необхідні заходи* (радімо: потрібні заходи); *Ощадбанк працює з перебоями* (радімо: з перервами); *вступають в силу зміни до податкового законодавства* (радімо: стають чинними, актуальними тощо); *аренда* замість оренда; *приймаєш участь* замість береш участь; *фотоснімки* замість фотознімки; *друга половина фінансування* замість друга частина фінансування; *більше половини респондентів* замість переважна більшість респондентів або більша частина респондентів; *за нашими перекидками* замість за нашими підрахунками; *при проведенні обшуків* замість проводячи обшуки; *проникнення вглуб країни* (радімо: проникнення всередину країни); в) морфологічні помилки: *шістка посередників не втрачають* (замість не втрачає); *партнеру по коаліції* (радімо: партнер з коаліції); *по населених пунктах, по житловим масивам* (такі форми з прийменником по взагалі не властиві українській мові, правильно: населеними пунктами, житловими масивами; *не бачуть* замість не бачать; *до тої ступені прозорості* замість до того ступеня прозорості (слово ступінь є іменником чоловічого роду); *всіми діями* замість всіма діями; г) вживання активних дієприкметників, не властивих українській мові, причому відповідні іменники або прикметники існують в мові: *болючі штрафні заходи* (радімо: болісні); *відпочиваючі* замість відпочивальники; г) вживання тавтологій: *ставитиме інтереси суспільства вище за свої власні інтереси* тощо.

Перелік помилок можна доповнити невдалими, інколи до сміху та здивування, перекладами російських текстів, фразеологізмів. Скажімо, в одній із радіопрограм у вересні 2014 року ведучий розповідав про смакові вподобання відомих особистостей світу, сказавши, що одна із таких особистостей “*без розуму від голландського сиру*”. На “24 канали” прозвучав перекладений з російської мови фразеологізм “*стояти на кону*”.

Водночас у теле- та радіоефірі можна милувати вухо вдалими поєднаннями слів, метафорами. Широкого вживання набула метафора в живому мовленні політиків, журналістів, ведучих різноманітних програм. Варто зазначити, що метафоричне мовлення властиве українцям здавна. Це відкрита частина мовної системи, адже вона постійно поповнюється новими метафоричними зворотами, що виникають під впливом суспільних подій, що відбуваються в ту чи іншу епоху: *революція гідності та свободи, Небесна Сотня, інвест-клімат після Майдану, політична негода, соціальний пульс, біла ковдра туману, наше спільне небо* тощо.

Людина XXI століття, намагаючись збагнути поняття естетика та жити за її законами, дедалі частіше опановує її основи. Однак важливо зрозуміти її справжню

глибинну суть, надаючи перевагу не лише поверхневим її проявам. Мовна компетенція українських публічних осіб передбачає знання мовних норм, уміння використовувати лексичне багатство української мови, вдалі художні засоби, правильно перекласти іномовні виражальні звороти, вміти відчувати мову (чого, на жаль, не можна вивчити, а лише набути, ретельно працюючи над своїм духовним розвитком). Джерелом усього, на думку відомого українського філософа Григорія Сковороди, є любов. Очевидно, естетичної гармонії у своєму мовленні публічна особа зможе досягнути любов'ю до того, що вона говорить і як говорить.

Список використаної літератури

1. Бацевич Ф. Духовно-синергетична сутність мови: огляд деяких сучасних лінгвофілософських концепцій / Флорій Бацевич. – Режим доступу: <http://journ.lnu.edu.ua/vypusk7/visnyk08-39.pdf>
2. Галкіна Г. Компетентність майбутнього вчителя-філолога в сучасній освітній системі [Електронний ресурс] / Галина Галкіна. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/523>
3. Сербенська О. Мовний світ Івана Франка / О. Сербенська. Статті, роздуми, матеріали. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 372 с.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.14

Прийнята до друку 12.09.14

SPEAKING OF LANGUAGE COMPETENCE UKRAINIAN AND PUBLIC ENTITIES: AESTHETIC PRINCIPLES

Natalia Mikhajlychenko

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 46, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: myhajlychenko@ukr.net*

The scientific article is devoted to issues related to the aesthetic expression of ideas, words, human aspirations. The article addresses the following concepts: aesthetics and aesthetic languages spoken word, language competence of public people, including Ukrainian public figures, analyze aesthetic manifestations of spoken word in today's information environment.

The people of twenty-first century are trying to understand the concept of aesthetics, aesthetic and live according to their laws, are increasingly trying to learn its basics. However, especially in today's important to understand its true essence deep, preferring not only its surface manifestations.

The language competence of a public figure assumes knowledge of language rules «sense» of language, the ability to use lexical richness Ukrainian language, good artistic means of expression to translate foreign-language phrases. Despite the desire of modern Ukrainian public figures to achieve aesthetic harmony and perfection in his speech, though often you can hear the clumsy words, phrases, rhythmic and melodic discrepancy figure so, what are trying to focus our attention.

Key words: aesthetics, speaking, language competence, a public entity.